

Giyim ve Modanın Kısa Öyküsü

Doç. Sefa Çeliksap¹

ÖZET

Olumsuzluğun olabildiğince çok olduğu çağlarda yaşam mücadelesi veren insanın örtünmeyi doymakla eş değer tutması doğal ve vazgeçilmez bir olgu idi. İklimin ve doğa koşullarının çeşidi elbette ki örtünmeyi de teklikten çıkartarak, şartlara göre ona çeşni kazandıracaktı. Tarihin akışı içinde örtünme, yerini giyinmeye, giyim de estetik ile birleşince, ortaya çıkan farklı anlamlar incelenmeye gereklilik gösterdi.

Bu çalışmadaki amaç; Modanın çok geniş bir kapsama alanına sahip olması nedeniyle, günümüzde yaygın olarak kullanılan kavramların çıkış noktalarını kısaca incelemek ve yaşantımızın birçok alanlarında farklı işlevlere sahip olan bir tür mekanizma gibi düşünmenin doğru olacağını vurgulamaktır. Moda tanımını yaparken, bir düşünceyi şekillendiren bir eylem (to fashion) olduğunu unutmamak gerekir. Davranış şeklimizden, saç stilimize ve konuşma tarzımıza kadar yaygınlaşan bu eylem biçiminin çağlar boyu incelemesi uzun olacağından, özellikle tarihi gelişim sürecine kısaca değinmeyi uygun gördüm.

Anahtar sözcükler: Moda, giysi, stil, stilist, tasarım

A Short Story of Dressing and Fashion

ABSTRACT

Veiling, which had been considered to be on par with being satisfied, was a natural and an inevitable way of thinking by those who struggled to survive through the ages associated with extreme unfavorableness. The diversity of climate and natural conditions was present by all means to abandon uniform state of veiling and add flavors to it instead, corresponding to various circumstances. Veiling, in the course of history, has been replaced by dressing and dressing has been combined with aesthetics, making reviews of a number of different compositions a necessity.

The aim of this study is to shortly review the sources of concepts that are widely used today since fashion represents a great deal of coverage and to emphasize that thinking just like a mechanism having different functions in lots of fields of our lives will be right. When defining fashion, one should not forget that it is an event that shapes a thought. Because it is likely to take too long to examine such an event spilling over into our lives from our behavior to our hair and communication style throughout the history, I considered it to be appropriate to touch especially on its historical development process briefly.

Keywords: Fashion, dress/cloth, style, stylist, design

¹ Doç. Sefa Çeliksap, İstanbul Aydın Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Moda ve Tekstil Tasarım Bölümü Başkanı, sefaceliksap@aydin.edu.tr

Giriş

Günümüze kadar gelen duvar resimleri, heykeller, kabartmalar, papirüs kağıtları tarihin derinliklerinden bizlere gelen geçmiş kültürlerin karakteristik yansımalarıdır. Hitit, Mısır, Maya ve Aztek medeniyetlerine ait belgeleri incelediğimizde neler giydiklerini, saç ve sakal kesimlerini, makyajlarını nasıl yaptıklarını, o dönemin yaşam biçimini, giyim kültürünü o günlere ait olan sosyal yaşam şeklini, kısacası günümüz deyimleriyle o çağlara ait moda kavramı hakkında bilgi sahibi oluruz.

Buzul Çağı boyunca hayvan postlarını vücuda yumuşatarak oturtmak ve giymek için malzemeyi işlemek, fonksiyon kazandırmak zorundaydı ilk insan. Bu mecburiyet karşısında atalarımız kemikten yapılmış ilk dikiş iğnesini icat etmek zorunda kalmıştır. Ardından iklim

şartlarının değişimiyle tarıma uygun hale gelen doğa şartları, giyim malzemelerini de etkilemiştir. Tohumları evcilleştirerek önce buğdayı gıda olarak kullanan ilk insan, sonrasında pamuk ve keten yetiştirerek ilkel el tezgahlarında dokuduğu kumaşa giyim amaçlı basit biçimler vermeyi çözümlenmiştir. Böylece yerleşik hayata geçişle birlikte dikiş iğnesi ve üretilmiş basit kumaşlar ile moda tarihimiz başlamış oldu.

Tarih içinde uzun bir atlama yaparak, İ.Ö 1750-1400 yılları arasında kalan üç yüz yıllık döneme baktığımızda, özellikle giyim konusunda Girit Minos uygarlığının lüks ve bir okadar da ilginç inceliğe sahip olduklarını görürüz. Bu konuda Geç Minos dönemine ait *Le Parisienne* adıyla bilinen fresk önemli bir kanıttır. (Resim1)

Resim1. Örnek Fresk İ.Ö y. 1600-İ.Ö y. 1150 İraklion, Girit

Resim 2. Örnek Fresk, Mısır.

İ. Ö 1500 yılları öncesine, Mısır kültürünün Eski Krallık olarak adlandırılan dönemine ait duvar resimlerinde, başlıca giysi *schenti* adı verilen peştamal benzeri giysi ilgi çekicidir. Yeni Krallık yönetiminde ise, statü belirleyen farklı bir giysi geliştirilmiş ve peştamal üzerine giyilen saydam, uzun püsküllü *kalasiris* adı verilen bir tunik geliştirilmiştir. Giyim tarzlarının yönetimlerin denetimi altında değişim gösterdiğine dair tarihi ilk önemli örneklerdir. (Resim 2)

Genel anlamda giyim kültürü incelendiğinde karşımıza moda olgusunun geleneksel kurallarının batı kökenli olduğu ve çıkış noktasının, giysi hatlarının, dikim tekniklerinin 14. yüzyıl Fransız saray soyluları tarafından belirlenip,

sınıf farklılığını denetlediği belirtilir. Ancak benzeri bir siyasi baskı I. Elizabeth döneminde Özel Meclis'in markiz ve konteslerin dışında saray kıyafetlerinin halk tarafından giyilmesini yasaklayan ve idama kadar giden cezaların verildiği tarihi kaynaklarda yer almaktadır.

Oysa, giysinin statü belirleyiciliği, soylu kesim ile alt tabaka arasındaki sınıf farklılığı Avrupa kıtası ile sınırlı kalmamıştır. Özellikle 1600-1868 yılları arasında uzak Asya kıtasında Japonya'da Tokugawa dönemine ait kaynaklarda, kimono ve ipek kumaş giymeyi yasaklayan, toplumun farklı kesimlerinde de kısıtlamalar getiren kıyafet yönetmeliğinin yürürlükte olduğunu görebiliriz. (Resim3)

Resim3. Tasarım örneği, Tokugava Dönemi, Japonya

Kelime Anlamında Moda ve Tarihçesi

Kelime kökenine indiğimizde, Latince yapmak anlamına gelen facito kelimesine dayanan fashion terimi, baştan çıkarma, aldatma, statü belirleme, toplumsal ve bireysel başkaldırı* gibi farklı değerler, anlamlar ve kavramlar yüklenerek günümüze kadar yayılarak gelmiştir.

Bir çağa damgasını vuran, belli başlı tarzdan daha çabuk değişen kültür ve yaşam biçimine ilişkin beğeniler bütününe moda diyebiliriz. Dar anlamda moda kavramından anlaşılan, giysi ve bağlantılı ürünlerin kesim, biçim, renk ve malzemesindeki her sezon yerini farklı biçimlere bırakan beğeni devreleridir. Bu anlamda moda terimi, XIV. Louis zamanında

baskın olarak kullanılmış ve Paris'in günümüze kadar gelen moda hakimiyeti başlamıştır.

1670'li yıllarda erkeklerin peruk, uzun ceket, yekek giymeleri giyinme olgusunda bir devrim niteliği taşımaktadır. Kadın giysileri daha farklı bir çizgide zenginleşmiş olarak 1790'lı yıllarda karşımıza çıkmaktadır. 19. yüzyılın ortalarına değin yetenekleri en yüksek düzeyde olan terziler ve kumaş ustaları, toplumsal saygınlık kurumu olarak bilinen saray çevresinde hiyerarşide ressam ve heykeltıraşların çok gerisinde yer almıştır.

1825-1895 yılları arasında günümüzün modern giyim kurallarının temelini atan Charles Frederic Worth terzi ve kumaş ustalarının bu toplumsal konumunu kökten değiştirmeyi başarmıştır. Yeni düzenleme sonucunda terziler kendilerine ait atölyeler kurarak ilk moda evlerinin temelini oluşturmuştur. Sanayi Devrimi'ne kadar aristokrat sınıfı için hazırlanan giysi modası artık her türlü olanaklarla tüm dünya sokaklarında boy göstermektedir. İrk, din, dil gözetmeden. Ancak ortadan kalkmış gibi görünen bu statü farklılıkları yerini günümüzde markalar şavaşının ekonomik güç göstergesine bırakmıştır.

İnsana özgü bir özellik olan düş gücü, yaratıcılık için gerekli olan enerji kaynağını sağlar. Yenilik, moda kavramının oksijen kaynağıdır. Moda olgusunun yaşaması ve her defasında farklı kitlelere ulaşabilmesi toplum tarafından benimsenmesi ile doğru orantıdadır. Yaratıcılığın temelinde, periyodik olarak geriye bakıp incelemek, araştırmak ve geleceğe ait bilgi birikimi, bir stil oluşturma endişesi yatar. Moda alanında yenilik aranırken geçmişle gelecek arasında köprü kurmak gerekir. Aynı yaklaşım sanat içinde geçerlidir. Biçimsel yenilikler, yeni renklerin araştırılıp kullanılması moda ve giyim sektörü içinde kendine kimlik kazandırmış stilistler tarafından yönlendirilir.

* Bu konuya en önemli örnek bir toplumun tamamının giyim tarzını belirleyip, değiştiren tek lider, siyasi moda tasarımcısı olarak Mustafa Kemal ATATÜRK'ü gösterebiliriz. Amaç sınıf farklılığı yaratmak yerine, toplumu çağdaş seviyede eşit tutmaktır.

Bu alandaki başarı, kültür birikiminin ve sanat eğitiminin nitelikli olması ile doğru orantılıdır. Moda kavramını yalnızca tekstile yönelik bir sözcük olarak algılamamak gerekir. Tekstil içinde, moda denilince de yalnızca giysinin akla gelmesi de doğru değildir. İnsanla birlikte taşınır ürün olmasından dolayı, moda kelimesi düşüncede öncelikle giysiyi şekillendirmektedir. Bu nedenle giysiyi, tekstil tasarımı içinde sonuca varılmış bir ürün olarak görmek zorunludur. Tekstil, giysinin kendisi değildir. Tıpkı çamurun heykelin kendisi olmadığı gibi. İkisi bir bütündür.

Giyim Olgusuna ve Tasarıma Kısa Bakış

Kültür ve sanatın yanına tasarım kelimesini de koymak doğru bir yaklaşım olacaktır. Buradan yola çıkarak, tasarımcıyı sanatçıdan ayıran en büyük özelliğin, tasarımcının yaptığı işin işlevsel olduğu gerçeğidir. Bu işlevde günlük yaşantıyla iç içe olup tüm toplumu ilgilendirir. Oysa sanatçının yaptığını anlamak için, yalnızca onu algılayabilecek bilgi birikimi, eğitim, farklı bir yaşam tarzı; kısacası formel bir yapı gerekir. Tasarımcının görevi ise, gündel alanda insana yaşantısını kolaylaştıracak, rahatlatacak ve hatta güzelleştirecek bir emtia-ürün sunma zorunluluğudur. Onun yaratıcılığı ile ortaya koyduğu ürünü tüketmek için belirli bir bilgi birikimine, eğitime gereksinim yoktur.

Sanatın temeline bakıldığında, moda ve tasarım ile olan ilişkilerinin kaynağını anlamamızı sağlayacak ipuçları da ortaya çıkar. Bu iki farklı dünyanın birbiriyle kurduğu en derin yakınlık da yaratım, yani *geste*'in oluşturulması sürecinde yer alır. Ressamları seçtikleri renk, çizgi, düzenleme ya da özgünlüğüne göre birbirinden ayırmaya dayanan geleneksel yaklaşımı, giysi tasarımcıları içinde uygulamak geçerli bir kuraldır. Ancak, sanatın herhangi bir konuya çözüm getirmek gibi bir kaygısı yoktur. *“Sanat belli idealin plastik ifadesi değildir. Sanatçının plastik biçim verebildiği herhangi bir idealin ifadesidir.”* (Herbert Read, 1997: 84)

Bu açıklamanın sonrasında; Tasarım yoluyla gelen çözümlerin başarısının neye dayandığı sorusunu, tasarım yoluyla getirilen çözümlerden yararlanacak kişiler tarafından içerdiği değerleri paylaşmasına dayandığını belirterek cevaplamak gerekir. Kısacası toplumun tasarım sonucu ortaya çıkan yeni ürüne ne kadar ihtiyaç duyduğu ve tükettiğine bakılarak elde edilen ekonomik gösterge başarının kanıtı olarak ortaya çıkar.

Giyim-kuşam denildiğinde, insanın kendini rahatça ifade edebileceği formlarda kumaş ve türevleri kullanılarak, vücut hareketlerimize uygun biçimde yapılan kostümler-giysiler anlaşılır. Belirli işlevleri olması düşünülen günlük giysilerin tasarımında yapay ve doğal elyafları (kürk, yün, ipek, pamuk, naylon, viskon, vb.) farklı renk ve kesimlerle şekillendiren stilistler kendi marka ve karakterlerini ortaya koyarak seçme olanaklarını arttırdılar. Tasarım için seçilen malzemenin, anatomiye ve istenilen düşünceye kısacası, düşüncenin plastik bir ifadeye dönüşümü için çeşitli yöntemlerle elde edilen kumaş malzemesinin tasarıma uygunluğu önemlidir. (*Resim 4*)

Giysiyi ve tekstil malzemesini sadece doğal etkenlerden koruyan, günlük ihtiyaçlarımızı, sosyal statümüzü belirleyen gösterge aracı olarak düşünemeyiz. Tiyatro, sinema, televizyon gibi görsel sanat uygulamalarında, bilimsel araştırmaların en uç noktası olan uzay ve savunma sanayiinde, derin denizlerde, yeraltı madenlerinde, yangın gibi doğal afetlerde, tıp ve daha birçok yaşam alanında yapılan bilimsel araştırmalarda yer aldığını, önemli derecede teknik ve yüksek tasarım bilgisi gerektirdiğini unutmamalıyız.

Tasarımın Temeli Stil ve Stilistler

Kelime anlamıyla stil sözcüğü, (Fransızca *style*, Almanca *stil* ve Latince *stilus*) eskiden dil için kullanılırdı. Sözcüğün, sanatçının eserlerindeki özgün ifade biçimi ya da devirlerin-akımların bütün sanat eserlerinde bulunan

Resim4. Tasarım örneği, İllüstrasyon: Sefa Çeliksap, Danimarka, 1993

ortak unsurları anlatma tarzı olarak kullanılma-ya başlamsı ise; XIII. yüzyılda karşımıza çıkar.

Karakteri bozulmadan basitleştirerek şematik hale getirmek. Motif dediğimiz stilize kelimesi de, dilimize üsluplaşmış anlamında kullanılmaktadır.

Moda olgusu kendi içinde her alanda olduğu gibi, özgün bir iletişim dili geliştirmiştir. Moda oluşturduğu endüstri ile birlikte, stil ve stilist kavramını ortaya atarak topluma kendini sunuş biçimine yeni bir kişilik kazandırmıştır.

Değişen koşullara rağmen modayı oluşturan renk, çizgi, doku, oran gibi ölçütler değerlerini kaybetmezler. Ancak tüm bu etmenlerin belirli bir disiplin çerçevesinde denetlenmesi, tasarıma uygun hale getirilmesi, bir stil oluşturmaya, moda kavramını zenginleştiren, ona yön veren stilistler (tasarımcılar) tarafından sağlanır.

Moda tasarımcıları ürünlerini ortaya koyarken, kendisine hedef aldığı insan bedeninin sorunlarına uygun biçim dilini; sanatın yaratıcılığından ya da bir sanat eserini oluşturmada kullanılan betimlemelerinden faydalanarak meydana getirir. Moda kavramının devamlılığını sağlayabilmek için, sürekli yeni kimlik arayışı içine girer ve bunu da yaratıcılığının en mükemmel örneklerinin verildiği sanat akımlarından onların anlatım dilinden alır.

Bir sanat yapıtı için gerekli olan renk, doku, oran, biçim, öz ve özgün ifade gibi nitelikler-ki; aynı nitelikler tasarım içinde geçerlidir-gerçek anlamdaki tasarımcı tarafından iyi sentezlenerek, kendi bilgisi ve denetimi doğrultusunda monotonluğu ortadan kaldırmak suretiyle, seçmeyi zorlaştıran, ekonomik dinamikleri harekete geçirerek hedeflediği kitleye ulaştırılır. (Resim 5)

Tasarımın temelinde insanın kendi öz kültürü gerekir. Bu kültürün özümsemesi sonrasında, gerek değiştirerek, gerekse geliştirerek tasarımcı ya da sanatçı bu altyapıyla istediği yöne hareket edebilir. Giyinmenin estetik gelişimini sanat ve eğitimle birleştiren moda tasarımcıları, her zaman giyinme olgusuna farklı bir bakış açısı getirerek başarıyı yakalayabilir. Marka olarak kaliteli biçimde kalıcı kalmanın temelinde bu gerçek pay önemli yer tutar.

Sonuç

Bilinen anlamda giysi, iklim şartlarına uyum ile birlikte fonksiyonel açıdan kullanan kişi için de önemlidir. Oysa günümüzde giysi, insan ile paralel bir şekilde önemli evrimlerden geçmiş, bazen tehdit ve baskı, bazen de özgürlük simgesi olarak kullanılıp, sistemi zorlar hale getirilmiştir, ilk amacı değişme bile. Buharlı makinaların devreye girmesi kapitalizmin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kapitalizm, sanayi devrimi sonrası özellikle giyim alanında değişimin öncülüğünü ve belirleyiciliğini soyluların elinden alarak zengin kentlilere vermiştir.

Doğası gereği değişim hiç durmamıştır. Günümüzde internetin gelişip, görüntü dilinin hızla yayılması, sanal iletişimin kurulması günümüz modası olmuştur. Bilimin sınırlarının zorlanması, fütürist buluşlar doğaldır ki giyim tasarım kültürünü de tarihte olduğu gibi şu an dahi geliştirmeye devam etmektedir.

Giysi tasarımında doğal olarak ilginin odaklanması, tasarımcı, giyen ya da izleyen açıdan vücut üzerinde olmaktadır. Ortaya konulan ürün sonuçta insanın kullanımına ve fiziksel ihtiyaçlarına cevap verme zorunluluğu taşır. Giysi; tasarımcılar tarafından toplumların beğenisine sunulur ve kişiler satın almaya yönlendirilir.

Sonuç olarak, farklı kültürle ait duvar resimlerinden yola çıkarak günümüze kadar kısaca incelediğimiz giyim tarihimizin son dönemlerine baktığımızda, kavramlarla oynayan günümüz sanatçısı-tasarımcısı, tekstil malzemesinin ve giysinin insan vücuduna yakın temasından dolayı, tinsel algılamanın yaratıcılığı daha çok etkilediğini düşünerek, giyim olgusuna şiirsel bir anlatım dili ile yaklaşarak ona kavramsal bir bakış açısıyla, bilimin de yardımıyla yeniden farklı bir anlam kazandırmaktadırlar. Bizler, seçtiğimiz kıyafetlerle, giyimimizle her gün kendi illüzyonumuzu yaratıyoruz.

Modayı dar anlamda giyim olarak görmekten vazgeçersek, kapsadığı alanın çok daha geniş olduğunu görmek mümkündür. Öyle ki, felsefi düşünce farklılıkları, müzik, sanat akımları, spor etkinlikleri, okunan kitaplar, dünya görüşleri, inanışlar, siyaset, eğitim tarzı... Tarihte olduğu gibi kısacası yaşamın içindeki herşey modadır diyebiliriz.

Resim 5. Tasarım örneği, İllüstrasyon: Sefa Çeliksap, Danimarka, 1993.

KAYNAKÇA

Barthes, R. (1967). The Fashion System=[Systeme de la Mode], Berkeley: University of California Press

Barthes, R. (1997). Göstergebilimsel Serüven, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

Çeliksap, S. (1992). Giyside Gerçek Üstü Arayışlar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Fogg, M. (2014). Modanın Tüm Öyküsü, çev: Emre Gözgülü, İstanbul: Hayalperest Yayınevi

Read, H, (1974) Sanatın Anlamı, İstanbul: İş Bankası Kültür Hizmetleri

Turani, A. Sanat Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Toplum Yayınları